

דבר העורכים

קוראים יקרים

אנו שמחים להגיש לקהל הקוראים חוברת בינתחומית נוספת. הנושא שהוגדר מראש הוא "משפט ופסיכולוגיה". נקודות מפגש נוספות בחלק מהמאמרים משיקות לפסיכיאטריה, לעבודה סוציאלית ואף לספרות.

מאמר המבוא הוא מאמרו של ד"ר אבישי אנטונובסקי, "הפסיכולוגיה ומערכת המשפט – התילכנה השתיים יחד? – על תרומת הידע על הטבע האנושי (המצוי) לתהליך עשיית הצדק (הרצוי)".

המאמר מנסה לחבר את המשפט והפסיכולוגיה על ידי סקירת אחדים מהנושאים שהמחקר בתחומים המשיקים האלה עוסק בו. לדוגמה, שימוש המערכת המשפטית במחקר פסיכולוגי בתחומים של זיכרון אנושי ועדות ראייה, בית המשפט כזירה של תהליכים חברתיים (מתי להעלות את העד המרכזי? טקטיקות שכנוע וכד'), הערכת מסוכנות והערכת שפיות, שופטים כבני אדם – גישה לעדות מומחה, אמינות.

במרכז המאמר מציג המחבר את מחקרו העוסק בשאלה, כיצד יעריכו שופטים עדות מומחה של גבר לעומת אישה בעניין משמורת ילדים וטובת הילד. בהזדמנות זו, אנו מזכירים מאמרים קודמים שפורסמו בכתב העת שלנו על נשים במשפט – מאמריהם החולקים של פרופ' גיורא רהב ושל ד"ר רינה בוגוש ועו"ד רחל דון-יחיא שהתפרסמו בחוברת על משפט וקרימינולוגיה, **שערי משפט ב(3)**.

השאלה כיצד מנטרלים את ההטיה, מעסיקה מאמר נוסף בחוברת הנוכחית. זהו מאמרו של ד"ר חמי בן נון ממכללת שערי משפט, "הטיות קוגניטיביות והחלטות שיפוטיות – אינטואיציה וחשיבה סדורה במלאכתו של השופט". גם מאמר זה עוסק כקודמו באמרה כי שופט – כאחד האדם הוא. המאמר עוסק בהטיות קוגניטיביות במהלך קבלת החלטות (מחקריהם של טברסקי וכהנמן וממשיכיהם), בניסיון ליישמו בתחום כשלי השיפוט. המאמר דן בכשלים מהסוג של יציגות, חוסר רגישות לשיעורי הבסיס, חוסר רגישות לגודל המדגם, תפישות מוטעות של מקריות, אשליית התוקף, תפישות מוטעות באשר לתסוגה (רגרסיה), כשל "הצירוף", עדות מוטה/חשיבה מוטה, יוריסטיקת הזמינות, עיגון, וכן בהטיות קוגניטיביות אחרות. בניסיון לנטרל החלטות שיפוטיות מוטעות, עוסק המאמר בחקר ההטיות וכן בשיפור תהליכי קבלת ההחלטות, בשיפור החשיבה (וההחלטה) האינטואיטיבית, בשיפור החשיבה (וההחלטה) הסדורה, בשיפור קבלת החלטות בצוות ובדרכים נוספות לשיפור.

אנו מביאים את מאמרה של ד"ר לימור עציוני ממכללת שערי משפט, "האם פסיכולוגיה יכולה לשמש כ'מקדם הגנה'? – נשים בגירות קרבנות גילוי עריות בילדות

כמקרה מבחן לבירור הקשר בין הפסיכולוגיה למציאות הפלילית-נוזיקית. בהמשך לעבודת הדוקטורט שלה בנושא העבירה של גילוי עריות, בודקת המחברת עד כמה השינויים בגישה הפסיכולוגית החדשה לגילוי עריות מביאים גם להכרה המשפטית של הנזק לקרבנות גילוי העריות ומשנים את ההגנה עליהם (כנראה, אינם משנים לגמרי). המחברת מציעה שינוי הטיפול המשפטי על ידי תרגום גישות פסיכולוגיות וטיפוליות לגישות משפטיות. כולל, לדוגמה, הגישה לתופעת הדיווח המאוחר של העבירה והשפעתה על דיני ההתיישנות.

ד"ר דפנה לביא ממכללת שערי משפט ועורכת משותפת של חוברת זו מציגה את **"הגישור הטרנספורמטיבי"**, ומציעה מודל משופר לאימוצו של הליך זה אל תוככי השיח הקיים. הגישור הטרנספורמטיבי שם דגש על הטרנספורמציה של הצדדים ושל הסכסוך. להבדיל מהשגת הסכם שהיא מטרת הגישור ההסכמי, מטרת המודל הטרנספורמטיבי היא אותה השתנות/צמיחה מוסרית המורכבת מ"העצמה" ו"הכרה" אותן אמורים הצדדים לחוות במהלך הגישור. ההנחה היא שהצדדים אינם מחפשים אך את השגת הסכם, אלא מעוניינים במזור אמיתי לכאב הקונפליקט.

בהזדמנות זו הננו להזכיר חוברת קודמת של **שערי משפט**, כרך ג(1), העוסקת כולה

בדרכים חלופיות ליישוב סכסוכים.

מאמרו של **ד"ר אסף טובי**, **"המצב הקליני' כקריטריון המרכזי לקבלת הכרעות בשאלות מתחום בריאות הנפש בישראל"**, עוסק במקרה של מיכאל פולנסקי שהרג את אשתו וצעק "השטן". המאמר מאיר את הבעיה של מושגים משפטיים מיושנים לגבי טענת היעדר שפיות, שאינם תואמים את הז'רגון הפסיכיאטרי. על פי חוק העונשין, נדרשת הוכחה שהאדם חולה נפש או סובל מהפרעה נפשית קשה – ורק בשלב השני תובא הוכחה באשר למצבו הנפשי. על פי העמדה הפסיכיאטרית המקובלת, יש בעייתיות באבחנה הקלינית בשלב הראשון, וייתכן שהיא מיותרת. די במצב פסיכוטי. ועוד: גם השפה שונה. שוב נזכיר חוברת קודמת משנת 2001, **שערי משפט ב(3)**, חוברת שעסקה במשפט וקרימינולוגיה.

מאמרו של **פרופ' אליעזר ויצטום** ו**ד"ר יעקב מרגולין**, **"פריצת גבולות המקצוע על ידי מטפלים בתחום בריאות הנפש"**, עוסק בניצול לרעה של המטפל ביחסים עם המטופל (יחסי מין). המאמר דן בדרכים שבהן ניתן לטפל בתופעה (באמצעות דיני עונשין, דיני נזיקין, אתיקה מקצועית).

לקינוח ולהעשרה, מובאת בחוברת מסה מאת המשורר והפסיכולוג **ישראל בר כוכב**, שהוא גם מרצה לפסיכולוגיה ולספרות. המסה עוסקת בסיפור **"לפני החוק" לקפקא**, המהווה גרסה מוקדמת ל"המשפט". הגיבור עומד בה לפני שער החוק, אינו יכול להיכנס, וסופו שמת לפני השער הנעול, בלי שזכה לבוא בשערי החוק. ישראל בר כוכב עוסק בשאלת האשמה והעונש, בענישה שרירותית, ונודד מהפרוצדורה של המשפט, דרך ניסוחים פסיכולוגיים, לשאלות אודות פשר החיים ותכלית מעשה היצירה האמיתית, המהווה ניסיון מצד האדם לבדוק את תמצית החיים ולחפש את דרכו בהם, ואולי לפתוח את השער. "כל שופט מבקש שיצירו אותו כמו שציירו את השופטים

הקדמונים, הגדולים", כתב פרנץ קפקא. מחבר המסה מנסה להתחקות אחר הדרך בין הסדר הישן והשרירותי לבין היצירתיות המורדת, חסרת הסיכוי, על פי קפקא הפסימי, אולם מפרה.

נושאים כלליים

בנפרד מהנושא העיקרי של החוברת, מובא מאמרה של ד"ר מורן סבוראי "העצמאות השיפוטית כרכיב מרכזי באתיקה שיפוטית". לדעת הכותבת, בשנים האחרונות רווח בישראל טיפול ציבורי ער בהיבטים שונים של האתיקה החלה על שופטים. מביין רכיבי האתיקה החלה על שופטים נודעת חשיבות רבה וייחודית לעצמאות השיפוטית, עד כי יש הרואים בה את שורשה ואת סלע קיומה של אתיקה זו. לדעת המחברת, עם כל חשיבותה של העשייה בתחום האתיקה השיפוטית בישראל בשנים האחרונות, בכללים ובפסיקה, נראה כי נעדרת אמירה משמעותית בדבר חשיבותה של העצמאות השיפוטית וראשוניותה במארג רכיבי האתיקה החלה על שופטים.

ד"ר דפנה לביא

ד"ר יחיאל בהט

בנימה אישית

כמקיים כתב העת **שערי משפט** וכעורכו הראשי במשך שנים רבות, אני מנצל את הבימה לפרידה מקהל הקוראים. ניסינו במשך השנים לרכז בכל חוברת מאמרים בנושא משותף, בעיקר בנושאים בינתחומיים ולא בתחום המשפט בלבד. הוצאנו חוברות בנושאים הבאים: דיני קניין, משפט ואינטרנט, הצעת חוק החברות, אשראי בנקאי ובטחונות, משפט ורפואה, קרימינולוגיה ומשפט פלילי, דת ומדינה, תובענות ייצוגיות, עשור לחוק המחשבים ועתה משפט ופסיכולוגיה (ניתן למצוא אותן באתר המכללה, בכתובת www.mishpat.ac.il). מאמרים רבים זכו לציטוט ולהכרה. תודתי העמוקה למכללה, שעזרה בהוצאה, ולמרצים השונים שהשתתפו אתי בעריכת חלק מהחוברות. במיוחד לעמיתתי המוכשרת בחוברת הנוכחית, ד"ר דפנה לביא. תודה מיוחדת לעו"ד שלמה רבינוביץ', סגן העורך הנאמן, שבמשך שנים ריכז, נשא בעול וחינך בכישרון את חברי המערכת המתחלפים. תודה לתלמידים שתורמו לעבודת המערכת, ובמיוחד לרכות המערכת הנוכחית, רונה קפלן. כמו כן לכותבים ולמומחים האנונימיים שניאיתו לתת הערות שיפוט. אני מאחל הצלחה לכתב העת המקביל במכללה, "משפחה במשפט" ולשלושת העורכים המשותפים שלו, וכן לכל חוברת חדשה של "שערי משפט" שתצא לאור, במתכונת חדשה ובעריכת עורכים חדשים.

ד"ר יחיאל בהט